

Disquisitio politica de prudentia peregrinandi / quam divina favente clementia praeside viro amplissimo clarissimoque Hermanno Conringio, Philosophiae ac Medicinae Doctore, ac professore celeberrimo &c.;, Dn. Praeceptore ac Fautore suo multis nominibus observando in illustri Academia Iulia ad diem x. Octobris, publicè ventilandam proponit Dethleff Brocktorff, nob. Hols., autor et respondens.

Contributors

Conring, Hermann, 1606-1681.
Brockdorff, Detlev von.

Publication/Creation

Helmaestadii : Typis Henningi Mulleri, 1663.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/e935x9an>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DISQUISITIO POLITICA
DE

PRUDENTIA PEREGRINANDI

Q V A M

DIVINA FAVENTE CLEMENTIA
PRÆSIDE

VIRO AMPLISSIMO CLARISSIMOQUE

HERMANNO CONRINGIO,

Philosophiæ ac Medicinæ Doctore, ac Pro-
fessore celeberrimo &c.

Dn. Præceptore ac Fautore suo multis
nominibus observando

IN ILLUSTRİ ACADEMIA IULIA

ad diem x. Octobris

Publicè ventilandam proponit

DETHOFFS BRUCKERDORFF NOB. HOLS.
AUTOR ET RESPONDENS:

✻(00)✻

HELMÆSTADII,

Typis HENNINGI MÜLLERI,

ANNO MDCCC LXIII.

Generosissimo ac Nobilissimo Domino

DN. NICOLAO von MALLEN

Serenissimi ac Celsissimi Holsatiæ Ducis Con-
filiario Intimo ac Provinciali meritissimo, No-
bilis Præfecturæ Cismariensis Præfecto &
in Siggen Hæreditario &c.

Dn. Cognato Parentis instar ho-
norando

UT ET

*Generosissimo ac maximè strenuo
Domino*

DN. JOACHIMO BROCKHOFF/

Rantzovianæ quondam Legionis Legato, in
Wensin Gark & Kolstorff hæreditario, suo
animi verè in se Paterni Venerando
Domino Parenti

hoc Academicæ industriæ specimen & futuræ
diligentiæ tesseram
eâ quâ par est animi observantiâ

D. D. D.

Autor.

DISQUISITIONIS
DE
PRUDENTIA PEREGRI-
NANDI
THESIS I.

Mortalium actus semper sibi quendam habere finem propositum, ad quem tendunt, & propter quem fiunt, eleganter Prudentiæ Oculus Aristoteles monstrat *lib. 1. Eth. cap. 1.* Quem tamen ut obtineant minus adulti, vix patitur fragile & infirmum huiusmodi ætatum consilium, quod multis captio- nibus suppositum, *arg. l. 1. ff. de minor.* Neque verò semper adultiores id possunt, cum in tantâ Prudentiæ nostræ incertitudine propter casuum innumerum numerum nihil certi ferè sperare, aut cupitam ubique rerum gerendarum me- tam spondere nobis ex asse possimus. At enim quamvis contra benè consulta inexpectatissimus non rarò obveni- at eventus, è contrario felix multorum temeritas & beata multorum imprudentia perpetuusque fortunæ famulatus Prudentissimos quoque occulto quodam stupore perfun- dat, *Forstner. Hypomen. Polit. 45.* tantum tamen abest, ut inge- nio, Prudentiæ, ac humanis artibus, nihil tribuendum cense-

as, ut absurdus sis futurus, si sumpto præposterè judicio ab eventu vel minimas etiam hominum societates hâc luce destitutas, ne dicam ipsum hominem, stare ac saluum fore tibi persuadeas. Inde est, quod modò Moralis, modò Oeconomica, modò Politica, modò Militaris, modò alio quo nomine audit, cujus usus non solum inter concives & domi, sed foris & inter exteros clarus est. Prudentia igitur ad omnia humanæ vitæ bona sese extendit, adeoque ad omnem vitam, etiam non civilem.

II.

Et verò cum Amplitudinem ejus vix capiat humanitas, (tota enim à nemine possidetur, & ejus partes inter nos minutis & perexiguïs particulis dispersæ sunt ad instar ignis illius, quem Prometheus furto abstulerat, non uni homini concessum, sed per totum orbem divisum, Iul. Bellus in *Herm. Polit.*) operæ hinc nos facturos pretium confidimus, si prius operosius investigemus, quid & quorum prudentia sit, quam ut eandem statui peregrè viventium pro instituti nostri ratione unicè adaptemus. *Verè prudens*, inquit Ampliss. Dn. Præses in aureo de Civ. Prud. libello, *is demum est, qui norit id, quod homini in vitâ utile est & inutile.* Similiter *Prudentia peritia quædam est eorum, quæ homini obsunt & conducunt.* Scilicet universum mundum agere histrioniam & humanam pellem (urajunt) difficilem fuscamque mercem esse, ad oculum ostendit internecinum illud, quod ubique gentium est, bellum inter hæc tria: Justum, Utile & Delectabile; quandoquidem non privatim tantum in singulis hominum ætatibus, sed publicè inter Populorum etiam moderatores contentiones propter unum illorum, potissimum propter Utilitatem, suscipiantur, quam Minervam, ceu in nuptam, nemo non sibi vult addictam. Hinc sanè prudentis est, nocitura à bonis, bona à noxiis discernere, & quid sibi

sibi in vitā oblit vel conducat, Prudentiæ virgulā temperare:
siquidem juxta Publii dictum, quod cuivis accidere potest,
& cuivis adeoque sibi accidere potest.

III.

Hanc porrò esse vel Universalem vel Singularē rectè sentientium Civilis Philosophiæ doctorum ordo recepit. Nec obstat Nonneminis inusitata doctrina, Prudentiam in solis singularibus occupari. Quamvis enim singularium infinitus sit numerus, attamen in hisce subsistere, nec ex particularibus ducere Universalia, absurdum foret dictu. Prudentiæ quippe species omnes ita cohærent, ut earum præcepta possint ad communes & generales regulas revocari, quarum comprehensio jure merito dicitur Prudentia generalis vel Universalis. Singularis enim illa non est nisi germen Universalioris Politicæ doctrinæ, hæc verò pro radice est omnium illarum numero infinitarum in singularibus hærentium Politicarum. Hinc ergo statim liquet, alteram ex parte distingui ab alterâ. Ex parte inquam: Utpote quum singulis negotiis civilibus consulere non liceat, nisi suffultus sis Prudente aliquo universali pronunciato. Ergo ad consilium singulatim dandum & ab universali prudentiâ accipiendum aliquid est, & simul addendum aliquid de re illâ singulari, quâ de consilium datur. *Ampl. Dn. Præs. dicto lib. d. Civ. prud. Cap. 8. § 12.*

IV.

Cæterum quantum utraque ad vitam, præsertim civilem, rectè conformandam conferat, præter alios Piccartus in *Proleg. ad Arist. Polit.* elegantissimè docet. Hoc studioso Politices conducere arbitror, ut diligentissimè præcepta politica primum animo imbibat, quæ majorem illi Syllogismi propositionem, quam vocant, suppeditabunt, hisce præceptis lectionem historiarum adjungat, & studia Apode-

mica five peregrinationes, (de quibus in progressu.) Hæc duo minorem Syllogismi suppeditabunt, h. est discet, quomodo illa Axiomata Politica cum fructu in hac vel illâ rep. usurpata, aut cum maximo damno neglecta fuerint aut alia deterrimâ comparatione ipsis substituta; ex hoc duplici studio, tanquam præmissis Syllogismi, necessariò tandem sequetur prudentia Civilis, tanquam conclusio & fructus horum studiorum, videbitque seu Reipubl. suæ virtutes, & conservare annitetur, seu vitia, & mutare volet atque poterit. Arist. tamen *6 Nicom. cap. 8.* si alterutra abesse debeat, singularium Prudentiam præfert. *Neque est Prudentia Universalium duntaxat, sed oportet & singularia nosse, ut proinde oporteat utramque habere cognitionem, vel posteriorem potius.* Paraphrastes Græcus posteriora ita illustrat: *Cum in agendo occupetur Prudentia, utrumque adesse illi oportet, aut singularia magis.*

V.

Uberius jam nobis investigandum erit, quomodo singularium Prudentia paretur. Fieri id ipsum singularium rerum usu ac collectione, illicò apparebit. Unde hæc Prudentia aliàs dicitur experientia. *Experientia enim est cognitio singularium, Ars autem Universalium.* Arist. *1. Metaph. cap. 1.* Nec tamen quævis Experientia est Prudentia, aut non ex quâvis Experientiâ colligi potest Prudentia singularium. Siquidem de naturâ Experientiæ est rerum etiam theoreticarum habere rationem. *Nascitur ars, dicit idem ibidem, quando ex multis Experientiæ notionibus una fit universalis de similibus existimatio.* Etenim tenere, quod Calliæ hoc morbo laboranti profuerit, Socrati item, & eodem modo singularium pluribus, Experientiæ est.

VI.

Cum verò in illam inquiramus Experientiam, quæ
pru.

Prudentia quædam fit, vel illius semina habeat, ad duo potissimum in acquirendâ singularium Prudentiâ adminicula nos convertere necessum est: (1) actiones aliorum cognoscendo (2) agendo, si ipse civilia negotia tractes. Prius fit vel lectione historiarum, vel inspiciendo ea, quæ tuâ ætate geruntur. Historiarum enim assiduus lector non potest non variarum rerum publ. cognitione ac exemplis abundare, quæ plurimum ad deliberandum & persuadendum faciunt, praxinque Politicam nimium quantum promovent. Sed cauto sanè hic opus est. Neque enim ficta historia, quamvis elegans idonea est, ut præbeat genuina Prudentiæ Civilis principia; nec minus confusa experimentorum acceptio, ubi ea, quæ per se, ab iis, quæ per accidens aut etiam fortuita sunt, non probè distinguuntur, confundit. Præprimis autem quia quæstiones vitæ Civilis non præsens dumtaxat, sed & præteritum vel futurum respiciunt tempus, veteris æquè ac nostri ævi Historicorum, tanquam mortuorum consiliariorum habenda ratio; quandoquidem in futurum probè consulere haut possis, nisi noveris, quâ ratione sive constituta sive corrupta sive correctâ antehac fuerint illa, de quibus fortè nunc deliberatur. Optimè in rem præsentem facit illud Ciceronis: *Nescire, quid antequam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum.*

VII.

Verum enimvero cum valdè generosi sit animi sui temporis historiam scribere, ejusque copia propter veritatis periculum non semper habeatur, perquam opportunum fore existimamus, si connexo & lectionis & inspectionis studio ad uberiores rerum Civilium comparandam peritiâ adjungamus ocularem morationum gentium inspectionem, quam peregrinationem dixeris. His enim bigis vehitur ferè omnis Prudentia, quæ nisi concinnè & amicè

copulentur, sērius Civilium studiosi ad optatam metam pervenient. Est certè aliquid, idque non vulgare, ex aliorum relatu rerum publ. quarumvis instituta, mores, disciplinam & actus nosse: sed proprio usu ac experimento, atque adeò suo oculo, publicam omnem rem ac privatam perlustrasse, hoc utique magis est. Et verò, si dicendum, quod res est, longè difficile, quandoque vix possibile, ex solo historiarum scrutinio, quid cuique reipubl. statui utile, quid noxium observare, & quævis observatu digna justâ attentione prosequi: nisi remotis valvis ipsimet intueamur, quo pacto altera pars hominum vivat, gubernetur, aut quid utrobique agatur.

IIIX.

Quod reliquum est, Singularis prudentiæ est administriculum, si ipse negotiis Civilibus jam præesse cæperis: locupletissimam sanè ita rerum singularium suppellestem tibi comparabis. Etenim versari circa actus Civiles, & quinam illorū vel exercendi vel permittendi vel omittendi sint, exactè discriminare, solidiorem jam requirit operam ac Prudentiam. Cæterum sicut theoriam meritissimò excipit praxis: ita nec cui commissum jam civile regimen, sed cui idoneè fuerit aliquando committendum, aditum impræsentiarum aperimus: hac quidem ratione, ut lectione historiarum suo relictâ loco, usum saltem circa actus Civiles singulares ex Peregrinatione pro ingenii modulo depromere hac vice animus sit. Jacta est alea!

IX.

Peregrinatio (quæ Latinis quasi peragratio vel peragrinatio dicta videtur, quod alieni agri permeentur, aliis à pergendo, aut progrediendo) an, & à quibus, & quo tempore, sit instituenda, à multis Prudentiæ Peregrinatoriæ magistris jam olim magno conatu disceptatum fuit. Nos nec Lycurgi

curgi moramur sanctionem, quâ cives suos vagari prohibuit non modò, verum etiam advenas in urbem irrepentes abegit, illos, ne diversos inveherent mores, hos, ne alicujus novæ doctores forent. Nec tanti nobis est Platonis auctoritas, ut præter quinquagenarios de pontanos inter alienigenas versari neminem patiamur, quandoquidem omnis ferè ætas suo quodam modo idonea est ad mercandas scientiæ ac Prudentiæ opes. Nec certè iis scribimus, qui mercaturæ gratiâ, ut pauperiem fugiant, terras & maria percurrunt, nec iis, quos quæstus bellicus huc illuc per tot orbis trahit angulos, nec quos voluptas, aut Legationis vinculum, multò minus quos exilii pœna apud exteros detinet. Præprimis verò horum favemus conatui, qui ex institutis moribusque gentium Prudentiam peregrinando civilem adipisci, eâque penitus imbuti reduces patriam vel alias respubl. exornare allaborant. Proinde *Prudentiam peregrinandi* sic describimus, *quod sit Peritia cultiores populos invisendi, civilis prudentiæ comparandæ gratia, unde reipubl. patriæ vel alienæ adeoque nobismetipsis emolumento esse possimus.*

X.

Ne verò Peregrinus noster ex nido velut implumis in-tempestivè evolet, parumper eum subsistere hîc in limine volumus. Serius Phryges sapuisse dicitur. Ruditas primum exuenda animusque imbuendus virtutibus ac bonis moribus, ne vitiis exterorum capiatur. Unaquæque enim gens peculiaribus suis urgetur vitiis, ac instar leprosi non solum tactu nocet, sed propinquitate etiam & aspectu. Cum autem (teste Aristotele *de arte Poet* :) homines à brutis differant in hoc, quod aptissimi ad imitationem sint, vix ac ne vix à se impetrabit Peregrinaturus, morum virtutumque destitutus præsidio, ut non ex triplici amicitiae objecto magis illud, quod jucundum est, quam quod honestum aut utile

rile similesque amicos sequatur, ac proinde ut Peregrinatione proficiat, tantum abest, ut etiam longè deterior, crescente apud exteros facinorum licentiâ, revertatur. Quocirca ante omnia animum Ethicis pariter ac Dianoëticis virtutibus, quoad ejus fieri potest, instructum prærequiramus, quorum beneficio Peregrinus, ubicunque locorum commoretur, vitiosam malignorum contagionem prudenter evitare poterit.

XI.

Tum porro aliqua in antecessum ei præmittenda venit Universalium Prudentia sive Scientia Politica ex doctrinâ. Hæc enim duplex est, alia rudior, alia omni ex parte accurata. Sed sufficere arbitramur universalem aliquam & communem Politicæ doctrinam, quamvis rudiores: sub quâ singularem comprehensio postmodum ei non sit difficilis. Quod tamen cum grano salis accipiendum existimes: multis siquidem haut est propositum universam aliquam rempubl. singularem curare, sed ejus duntaxat partem aliquam. Hisce igitur videtur sufficere, saltim illam Philosophiæ Civilis partem addiscere, quæ parti isti reipubl. respondet. Alia verò ratio est eorum, qui architectos quasi velint agere alicujus civitatis integræ & curare summam ipsammet rerum, vel Regni scilicet alicujus vel Aristocratix vel Tyrannidis vel Democratix aut Oligarchix. Hisce profecto doctrina omnis de Aristocratiâ vel Regno vel Tyrānide vel Democratia vel Oligarchiâ, accurata tenenda est. Prout latè differit Ampliss. Dn. Præses *Cap. 13. Civilis Prud.*

XII.

Quandoquidem verò nulli rei quisquam benè præerit, nec equis quidem aut canibus, ne dicam tantæ hominum universitati benè imperabit, nisi istis rebus delectetur, easque amore complectatur, quarum curam deinceps habere debet

debet, non inconueniens fore dixeris, Peregrèabeunti Patriæ suæ, aut certè illius cumprimis reip., cui studet aliquando inservire, amorem inculcare, ne nimis exoticis rebus pretium statuatur. Namque propter res duntaxat privatas externas inspicere regiones, planè non est tanti laboris sufficiens præmium; sed rem non minus publicam quàm privatam tueri, juvare, exornare, id demum summæ pietatis & sapientiæ opus esse videtur, id Patriam verè est amare, id Patriam colere. Julius Bellus *in Herm. Polit. p. 89.* Aristotelem *lib. 5. Polit. cap. 9.* tanti facere videmus amorem ac benevolentiam in præsentem reip. statum, ut ei inter generalia conservandarum rerump. remedia primas adjudiceret. Nec abludere à vero eum liquet: quippe amare aliena aut planè diversa à rep. nostrâ, aut quæ aliquando officere possint curationi reip. hoc demum est velle nocere aut prorsus evertere; id quod neque difficile ei factu fuerit, ubi accesserit ad magistratus munia maximâ armatus potentiâ;

XIII.

Hanc Universalis Prudentiæ aliqualem notitiam exactior quædam excipit, quâ non suppositâ, quidquid superstruxeris suapte sponte corruet, tibi que instar exoculati Cyclopi huc illuc fluctuandum erit. Etsi scopus omniquidem Civitati sit propositus vita beata, circa tamen eandem cum rarò jucundi, rarius honesti, crebrius ejus, quod utile est, habeatur ratio, pro institutis hominum multis variatur modis. Vel enim felicitas illa ex æquo omnibus civitatis partibus quæritur, vel non ex æquo, ita ut dominantium utilitas per se, Parentium tantum ex accidente profine fit. Tum verò circa rem infinita oritur contentio: Alij apparenter duntaxat suæ consulunt reip. felicitatem ejus aut in potentiâ amplâ & imperio vicinorum, aut in divitiis, aut voluptatibus collocando. Rectius alij virtutis omni-

genæ exercitium cum rerum sufficientiâ conjungunt five conjungendum sibi ex usu fore credunt. Exactè ergo con- venit nosse scopum reip. cui animum addixisti: quorum præcipuè quærat salus & quâ in re, ut quicquid hujus rei apud exteros didiceris, ei prudenter postea possis ac- commodare.

XIV.

Dicas non malè quidem adiri cultiores gentes, imbu- tum ita virtutum ac morum decore, ut liber sis à conta- gione, instructum Universalium non còtemnendâ Pru- dentiâ, quo singularia aptè ad suos conferri possint loculos, tùm etiam amantem esse patriæ suæ, ne cupido rerum ex- terarum te capiat decipiatque, & denique exactam habere reip. suæ notitiam, quo haurienda apud exteros pruden- ter aliquando applicentur. Feliciter inquis hæc aliò im- portari: at verò, quibus artibus jam peregrinans voti sui fiat compos & cultior tandem recedat, nondum liquere. Ve- stigiis igitur Aristot. *Eth. l. 2. cap. 4.* virtutem omnem tri- bus constare præceptis asserentis, inhærendum suademus ei; & quidem (1) ut agens sciat, quid agat (2) ut, quod agit, propter illud ipsum, non propter aliud, agat (3) ut firmo hæc & constante judicio agat perficiatque. Peregrinatorem oportet esse curiosum interrogatorem, omnium horarum hominem, ad instar gladij Delphici utrinque secantis. Pal- lium enim barbasque vidisse tantum abest, ut aliquando profuturum reip. apud animum quis inducat, ut ejusmodi circumforaneum potius

Bæotum crasso jurares aëre natum.

Ingeniosus proinde ac amænus interrogator ex indocto- rum non minus quàm doctorem responsionibus veritatem elicere allaboret. Nec est, quod ipsum deterreat Cicero- nis effatum: *Peregrinum in alienâ rep. non esse debere curio- sum,*

*sum, cum ipse interrogationes non nisi importunas, quæ cum
rædio & cum offensione hominum sive cum explorandi su-
spicione & maximè quæ cum periculo aliquo, ac nullo suo
commodo conjunctæ sunt, vetitas esse voluerit. Dupli-
citer enim curiosi existimus, vel cum vulgo, quibusvis ho-
minū negotiis nos ingerendo & scrutando aliena vitia, quod
certè aliis non potest non esse exosum: vel cum virtutis ho-
nestatisque amantibus in statum & reip. arcana investigan-
do. Id quod non minus proficuum, quàm maximè Pere-
grinanti commendandum censemus. Ut scil. omnia, quæ
ex usu fore putat, suæ aliquando reip. curiosè sed admo-
dum cautè & circumspecto judicio, observatis probè locis
tempore, ac personis, scrutetur ac observet.*

XV.

Consequens est iis, quæ generaliter Peregrinaturis
præmittenda necesse duximus, in specie nunc adnectere
ipsam rerump. inspectionem. Quemadmodum autem
respublica est quodammodo ordo imperantium ac paren-
tium: Sic pro amborum diversitate diversa ea est; præci-
puè verò modus regiminis pro naturâ, moribus ac inge-
nio populi, cui imperandum erit, introducitur, & nisi ita
introducatur (ut si extra Asiam despoticè quis imperet) ci-
tò deficit, atque adeò Majestas residet in simplicibus qui-
dem rerumpublicarum formis sive penes unum, sive penes
paucos sive penes multos. Quas formas ita describit Se-
neca: *Interdum populus est, quem timere debeamus, interdum,
si ea civitatis disciplina est, ut plurima per Senatum transigantur,
gratiosi in eâ timentur viri, interdum singuli, quibus potestas po-
puli & in populum data est.* Bono ergo judicio Peregrinans
noster primario inspiciat statum reip. an ille rectus sit sive
aberrans, mixtus vel non, & quali mixturâ gaudeat: quod
ipsum intuenti obvium erit, si modò attenderit ad Majesta-

tem cujuslibet status, & quibus jura competant Majestatis: scil. cujus sit ferendarum & abrogandarum legum potestas, potestas belli ac pacis, potestas omnium fæderum, potestas circa religionem, potestas constituendorum majorum magistratuum, potestas vectigalium ac tributorum indicendorum, potestas recipiendi extremam provocationem, potestas circa rem monetariam, potestas circa vitam ac necem omnium civium, & denique potestas circa judiciorum ordinationem. Arist. 6. Eth. cap. 8. & 4. Polit. cap. 14. tres facit reip. partes: Prima Remp. constituit sub magistratus nomine, quod tamen summæ potestati propriè, dependenter inferioribus competit. Altera deliberat de rebus pertinentibus ad dignitatem & incrementum reip. & vocatur consultatrix sive senatoria; Tertia judiciaria sive forensis judiciorum sibi suscipit rationem. Hisce partibus majestatis essentialibus si particula saltem dematur, integra & simplex majestas non amplius est, ac proinde mixta apparebit resp. *Istud vero haut inficiamur, inquit Plurimum Reverendus Dn. Cellarius in Polit. p. 187. exercitium unius sive plurium sive omnium etiam majestatis jurium alicui delegari ab aliquo posse, ita ut per hoc delegantis majestati nihil planè decedat. Sed hoc non est propriè jus majestatis alicui communicare, ut quod nihil sit aliud, quàm aliquem in summæ Potestatis consortium admittere.*

XVI.

Quamvis verò inter status Europæ vix purè simplicem sed à potiori denominatam reperias, mixtas autem resp. in perpetuo versari motu, modò prævalente ex. gr. rege modò populo, inferiori jã sedente parte hominibus superiori a se-
lis (prout horum vel major vel minor est autoritas) hinc per opportunum erit peregrinanti accuratius inquirere in minutissimas etiam potestates, si fortean quid Oligarchicum,

cum, quid Democraticum appareat: quæ tamen instituta, si lateant, ipsum non statim regimen vitiant. Aliud enim est institutum Democraticum, aliud verò status Democraticus. Namque ubi status est Democraticus, ibi ut instituta omni ex parte eadē obtineant necesse omnino est, non vice versâ. Imo verò instituta & leges ipsæ longè se aliter habere interdū solent, quàm ipsa administratio: ita ut ad regiminis alicujus cognitionem non sufficiat scire tantum leges ac instituta reip. verum & quàm maximè ejus administrationem. Et vel hinc è re peregrinantium esse in investigatione status, ad ejus potissimum administrationem attendere, nec tamen leges in totum negligere, uti Ampl. Dn. Præsidentem sæpius in privatis de Rebusp. totius Orbis prælectionibus differentem audivimus. Nec est, quod quis in sanctionem legum nos invehere existimet, quando eas non rarò fallere statumque mentiri asseramus. Sunt enim vinculum reip. & decreta de justis actionibus ad ordinem egregium civitatis. Piccartus p. 57. Instar omnium nobis sit populus Romanus, quia ad tollendas seditiones, quibus frequenter agitabatur, nullum remedium censuit opportunius, quàm si tres legati ad Solonis leges fidissimè describendas Athenas mitterentur. Verum enim verò non latere nos debet, ait Arist. 4. Polit. s. quod multis locis accidit, Remp. quæ secundum leges non est Democratica, Democraticè tamen administrari. Similiter & rursus apud alios contingit Remp. secundum leges esse Democraticam, Oligarchico tamè more magis gubernari. Elegantissimè igitur Ampl. Dn. Præs. in Civili suâ Prudentiâ, Ex legibus quidem discere est, quemadmodum in quam multis habere sese debeat Resp. non autem quemadmodum sese habeat, cum sæpe numero leges minimè observentur, & ipsamet secundum leges Regiminis forma longè aliena sit ab eâ, quæ reapse obtinet; Ceu cum primis observare est circa tempora magnarum in Rep. mutationum, dolo mutantium

manentibus quidem in specie legibus & vocabulis priscis, re tamen ipsâ prorsus inversâ. Id quod de Augusto & Tiberio, ut alios taceam, Tacitus inter alia dominationis arcana non tacuit. Rectius verò sese habebunt resp. quibus inest concinna & legum & administrationis harmonia. Cum enim leges rebusp. debeant accommodari, accommodatas ut retineat sine fuko summa majestas, nisi evidentissima necessitas aliter suadeat, evidentissimi juris est. Nihil ad Imperium stabiliendum vim habet majorem (verba sunt Clarissimi Forstneri in hypomn. Polit. ss.) quàm si vetustam omnibus in novo Regno faciem Princeps relinquat, veteres servet leges & magistratus & officarios, nec privilegiorum immunitatumque ullam tentet vel abrogationem vel imminutionem. At vero contra Princeps nunquam impunè de violatione veterum consuetudinum atque libertatum cogitabit. Et in præced. Hyp. Idem: Inde murmura, querelæ, & ad privilegia atque immunitates provocatio, denique, ubi non subvenitur, remedium ex bello.

XVII,

Certè vel ex his manifestum est, observatis legibus, institutis ac consuetudinibus, quibus exteri utuntur, nimium quantum proficere Peregrinum. Possent singula equidem extendi, ut in molem facilè cresceret disquisitio nostra: verum non tabulam sed lineam & in sciagraphiâ artem parandæ prudentiæ singularis digito qf. ostendimus. Vid. Grot. d. 1. B. & P. lib. 1. cap. 3. num. 4. & seqq. Iam ad mores imperantium ac parentium. Diximus thesi 13 scopum ac formam regiminis esse multiplicem, nec semper quæri à populorum moderatoribus verum felicitatis finem, licet se eundem omninò præferre per simulandi ac dissimulandi artes videri velint. Nec tamen ejus rei quicquam fugere indagatorem nostrum decet. Generaliter, quod inter privatos obtinet, hic observandum initio suademus: *Cum non omnes*

omnes homines sapientes sint, sed plures impetu abripiantur: eum,
qui de alienis consiliis conijcere vult, nisi falli velit, non tam quid
sapientem facturum verisimile sit, quam quo ingenio sit consilium
capiens, considerare oportet. Guicciard. 7. Nimirum rectius
in imperantibus, ut mirificis rerum gerendarum Architectis
respicitur ad id, quod facere solent, quam quod facere vi-
dentur. Per obliquum enim euntes longè sibi alium finem
proposuisse ex antea actis constabit, quam quo collimasse vi-
si sunt. Et verò sicuti impossibile est in rep. omnia per u-
num agi: ita actiones primariorum ministrorum non pos-
sunt non esse nobis pro speculâ. Namque hos secundum
suas dotes aut qualitates corporis & animi, idque ratione
virtutum cum moralium tum intellectualium, à superiori-
bus electos ad unam properare metam usus docet, adeoque,
cum primi moventis sint instrumenta, ex effectu de efficien-
tis intentione ejusque morum qualitatibus eò exactius for-
mari judicium poterit. Unde perniciosior illorum est error,
qui in eligendis ministris magis gratiam quam virtutē & me-
ritum spectant. Ioh. Bapt. d. *vita Cosmi*. Notari hoc no-
mine à scriptoribus Ludovicum XI. Galliæ Regem asserit
Bodinus *6. de Rep.* quod sartorem pro feciali, tonsorem pro
Legato, Medicum pro Cancellario haberet. Verum enim-
vero temperanda est illa circa ministros curiositas, quin po-
tius ad imperantium virtutes & mores externos, quos pru-
dentiores ad conciliandam authoritatem & reverentiam re-
quirunt, recurrendum. Scilicet de Principibus, ut ille ait,
omnia nosse juvat: quæ sit in pernoscentis civium inge-
nijs sagacitas, quæ prudentia in legibus ad mores populi
ferendis, peritia bellicarum artium, pacis tuendæ solertia,
dexteritas obsecundandi temporibus, maturitas in delibe-
rando, celeritas in exequendo, constantia in agendo, in pro-
missis veritas, in captis magnus animus, in factis inconcus-
sum

sum animi robur, in divinis exacta sacrorum & religionis cura, denique in universæ vitæ cursu morum æqualitas & constantia. Hæ virtutes sunt magnitudines Regiæ, hæ populos veneratione implent: hæ Principem tutum sanctumque præstant. Forstn. *Hyp. Polit. 15.* Ediverſo ſi licere ſibi omnia ſuperiores exiſtiment, ſi lites inter cives ſerant & foveant, peregrinis plus quàm ſubditis indulgeant, nobiles ac ſapientes è medio tollant, ſi bella nutrant, ut ſubditorum vires enerventur, ſi ſacra omnia ac profana turpiter miſceant, hoc verò Tyrannidem jam ſapit, cui an & quo pacto occurrì liceat, non eſt huius loci indagare. Id ſaltim addimus: à corruptis & Tyrannicis Principum moribus ad Optimates ſive Populum transferri imperium ſolere, & viciffim optimatum ambitionem, aut furioſam populi licentiam & indè orientem ſeditionum frequentiam uni tradere remp. In univerſum adhibuiſſe proderit cautionem, quam ſuppleditat le Conſeiller d' Eſtat; *Ne faut croire trop facilement, ce que les Princes diſent, & dont ils font apparence; mais conſiderer, ce que reſonnablement ſelon leurs intereſts, leur humeur, & les affaires du temps, ils peuvent deſirer, & ne s' arreter à l' alliance, amitié, ou parenté; parceque leur intereſt leur fait oublier tout cela, & à aucuns leur foy, s' ils ont quelque couleur pour la rompre.* Populi verò mores inſpicientem latere neutiquam poteſt, eoſdem itidem mutari pro ratione corporis, animi, ac fortunæ. Prout enim populus à cœli clementiâ ſive inclementiâ eſt robuſtus aut imbecillis, ſanus aut multis obnoxius morbis: ita diſſimilem morum diverſitatem induit, & virtutibus vitiisque eſt propinquior, cum primis animi bonis benè ſive malè faventibus. Obruſum ſæpè videas, ſæpè acutum, ferocem, quandoque meticuloſum, non rarò in aſtutiam propenſum, adeò ut quales eæ gentes ſunt, talem vel corpore magis, quàm ingenio, aut ingenio magis quàm

quàm lacertis validum, & stupore quodam oppressum magis quàm alacritate mentis excitatum comperias populum. Insulanos ferunt ob assidua cum peregrinis commercia callidos, dolosos & mutabiles; contra simplices mediterranea colere loca. Ex quo dijudicatu erit facillimum populos cæteris ingenio præstantes rerum novandarum perpetuâ cupiditate ferri, ideoque propter partium studia crebrioribus rerumpub. conversionibus subijci.

XIIX.

Scrutanda porrò venit Potentia Reip. Exteræ ex divitiis, ex numero subditorum, militum, classis, ex armorum peritiâ, ex nativâ generositate, ex rebus gestis, fœderibus &c: Divitias consistere in bonis fortunæ, quæ & subterranea & terræ superficies congerunt, palam est. Quæcunque ergo regio hisce minus vel magis abundat, eò magis vel minus sibi sufficit. Necesse siquidem est tantum habere ad minimum proventum, ne populo ad victum & amictum deesse videatur. Quandoquidem verò imperij gratia jus violandum esse jam ferè ab omnibus credatur, in tantum ut vel nos illatas injurias ulturi aut repetituri res nostras, bellum aliis decernere cogamur, vel nobis decretum propulsare (*judicia enim adversus eos vigent, qui invalidiores se sentiunt, in eos, qui pares se faciunt aut putant, bella sumuntur.* Grot. in Proleg. de J. B. & P.) quiquæso fieri poterit tantæ molis suscipere rem sine ingenti pecuniæ vi? Proinde Peregrinantem nostrum inter prima inquirere volumus, quemadmodum sese habeat Ærarium, an locuples sit vel exhaustum, an verò planè nullum, Nos certè tanti facimus rectam circa Ærarium curam, ut absque eo publicam rem stare ac salvam non credamus. *Pecunia inquit Jul. Bellus in Herm: Polit: est indigentia mensura, instrumentum instrumentorum, quam qui negligit negligitur, qui prodigit*
C elle-

elleboro purgandus est. Ærarium Romanis antiquis dicebatur sanctius & prorsus intactum, unde pecuniam depromi non liceret, nisi extremâ exigente necessitate. Nos verò qui in fæce Romuli versari credimur, Principum potius nostrorum exarmari potentiam atque rem Turcicam augeri studemus, quam ut habitâ ratione Ærarij in commune consulentes adversus belluam illam validissimam eamus. Non possumus, quin hic inseramus quæ dislerit Forstn: Hyp. pol. 97. *Cum jam ad Portas est Hannibal, dum monentur Principes & Civitates, dum delecti vocantur, dum tributa orantur, aliquot mensum labor est. Et religiosum tamen hunc ordinem sæpe non exspectant negotia, effluitque inter moras rei gerenda occasio, aut ingruit malum, quod præsentibus poterat rependi stipendiis. Bella non auro minus quàm ferro geri solent. Quia autem citius sæpè hostis adest, quam Proceres Imperij conveniant, desunt plerumque publicæ opes, quibus alatur exercitus & ex vicinis gentibus auxilia contrahantur.*

Deinde potentem dixeris rempub. quæ abundat subditis. Positâ enim felicitate in potentiâ ac lato dominio numerum Populi maximum fore proficuum arbitramur, tum ad vim externam & hostium insultus depellendos, tum ad imperij fines dilatandos. Inde apparet multum interesse, an populus sit numero magnus, an vero exiguus. Nec enim cum manipulo hominum res magnæ expediuntur: E contrario numerosos posse in aciem deducere exercitus, istud demum terribilem ac formidabilem reddit rempub. & Ærarium, supra quod dici potest, locuples. Verumtamen mediocritatem plerumque optimam æstimari, exemplo suo nos docent, Roma, Corinthus, Carthago. Populosissimæ siquidem civitates, nimis magnis sæpe vitiis, libidinibus ac seditionibus, ad interitum ipsius corporis usque scatent: ut certè, quod de Portugalliâ quondam dixit
Ampl.

Ampl. Dn. PRÆSES, non sit prudentis, prolatis imperij limitibus, formidabilem esse indissitis regionibus, domi verò formidare ac sibi metuere. Cæterum cum bellandi facultatem radicaliter sibi Majestas civilis reineat, bellique negotium tanti sit momenti, ut hinc, si usquam, de amplitudine ac potentiâ reipubl. facilè quis conjiciat; non incommodè fecisse videbitur Peregrinans, si cujuslibet Status rem militarem tam terrestrem quam nauticam accuratiori mentis indagine pervolvat. Majestas militem suum vel legit vel conducit vel in subsidium ab aliis accipit. Diversitas autem regiminis facit, quo minus vel lecto vel conducto vel socio tutissimè ac felicissimè utatur. Romanam rempubl. & lectus & mercenarius & socius miles ad tantum evexerat potentiæ fastigium, ut, quidquid reliquum fuit, singulis momentis sibi subeundum existimaret. At verò ille ipse miles eandem tantoperè depressit, ut præter gloriosum nomen, ac insigne Aquilæ bicipitis vix quicquam superfit. Quoties enim domesticum militem in propria sæviisse viscera legimus? conductitium tyrannidis existisse instrumentum? Socios conversis armis ita rempubl. afflixisse, ut ea bella omnium periculosissima ipsi professi sint Romani. Proinde pro diversitate status hunc vel illum adhibere, ac inter se invicem commiscere expedit. Ex propriâ gente exercitus collecti Monarchiæ Politicæ ac Ochlocratiæ felicitatem conservant: Tyrannidis verò Aristocratæ atque Oligarchiæ regimen ferè invertunt. Conducti ac Auxiliares sæpe profunt, non rarò officiunt. Præterquam enim quod ad imperij fines proferendos maximum ferre possint momentum, usus tamen rerum quotidianus abundè testatur, vix tutum in iisdem reponi præsidium, nisi pro mixtione reipubl. à Summâ Potestate ita misceantur, ut horum perfidia non sit pertimescenda.

Quemadmodum enim in cuius manu sunt arma, in eius arbitrio est respubl. vel actu vel potentia: ita etiam hanc potestatem non potest non concomitari voluntas. Qui ergo vult, & potest, ille agit. Insuper cum militiæ numerus tantus plerumque in Provinciis adhibeatur, qui hostem in agros nostros de improvviso ingredientem arcere, & qui pro facultatibus cujuslibet Statûs in præsidio conservari queat: rectè judicabis rempubl. vel potentem vel impotentem, cui numerus militum & equestrium & pedestrium, horumque vel nauticorum vel terrestrium, sit æquus vel non. Cum primis accedere debet armorum exercitium, & pacis etiam tempore exacta disciplina, ut, si bellum ingruat, non minus obedientes, quàm prompti semper ad manum sint milites, nec hostis temerè metuatur. Hisce siquidem copiis necessitate dictitante facilè majores adjungantur: & ex collatione tyronum ac veteranorum exercitus ad subeunda prælia non contemnendus constituitur.

XX.

Atverò periculosum valdè quis asserat imperare Populo potenti ac bellicoso, cui potius armorum usus interdicens, quàm per insaniam committendus est: petitis ab omni ævo exemplis, quæ prohibitâ armorum tractatione antiquam populi ferociam non rarò fractam ac otio emolitam testantur, eò quòd parum tutum in armato erat præsidium. Verum quamvis plebem ad omne momentum non esse armandam concedamus, peritiam tamen tractandorum armorum in Cive improbare non possumus: eamque magis sive minus accuratam, quò magis vel minus finitimorum metuenda est perfidia. Hungaros quîs quæso sanæ mentis ab armorum equorumque revocaret exercitio, nisi totam unâ gentem quis derelictam perditamque velit? Rectè de illis scriptor quidam Gallicus: *Ils sont presque toujours à cheval*

cheval & aux mains avec eux, & la calamité sert d'aliment de leur vertu. Res enim adversæ animos ad virtutem erigunt, res vero secundæ & diuturna pax eos emolliunt. Quare non paucas gentes erectiori animo, fortes, bellicolas & nativam quandam spirare generositatem comperiet observator Peregrinans: imo verò, quod mireris, majorum suorum rebus gestis ita tumidos ac ferocientes, ut non opus sit calcaria iis subdere ad res magnas molindas. Tandem manifesto est indicio, reip. pollere potentiâ, quæ factâ cum exteris societate Status sui conservationi sive ampliationi incumbit. Et enim (teste Grot. I. B. & P.) *nulla est tam valida Civitas, quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, sive ad commercia sive etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires: unde etiam à potentissimis Populis & Regibus fœdera appeti videmus.* Idem innuit Ampl. Dn. Præses in Civ. sua Prud, cap. 12. *Civitas & resp. quæque sive indiget, aut favore, aut auxilio, aut bonis nonnullis alterius reip. sive habet quod ab illâ sibi metuatur; sive denique potest aliquid rerum suarum emolumentum inde expectare.* Fœdera ergo pangi liquet, tum ad facilitandum aliquot bonum, reip. nostræ non inutile, tum faciendo æqualem potentio rem Potentiam, ne nimium accrescentes nobis sint formidabiles. Nam etsi in universum resp. sui defensionem unicè quærere videatur, tamen pro diminuendâ aliorum potentiâ præter ordinarios articulos secreta adhuc parata latere, Experientia luculentissimus testis est. Sicuti autem fœdus cum eo, qui armis, pecuniâ aut re familiari minus valet, initum, parum sive nihil prodest; sic quod cum potentiâ superioribus pangunt inferiores, ad leoninæ plebemque societatis legem dividit victoriæ fructum. Quæ angula si Peregrinus rectè ad animum revocaverit, non amplius poterit cæcutire, an hæc vel illa Provincia sit potens, sive non, sive ad minimum sibi sufficiens.

XXI.

Esto igitur jam extra controversiam Peregrinantis officium, callere ad unguem, quid populi alicujus valeant humeri, quid ferre recusent. Deesse tamen non pauca videbuntur, nisi mentem intenderis ad vicinorum facultates horumque erga nostrum statum vel bene-vel male-volentiam, quæ propter causæ, ut I Cti loquuntur, continentiam addere necessum erit. Et verò cum rebus humanis ita est comparatum, ut omnia contrariis motibus volvuntur. Pugnant elementa, confligunt venti, ipse homo, animal alias naturâ sociale, imò totæ gentes nullis sæperationibus permotæ societatem aliarum gentium fastidiunt, & internecino se invicem odio prosequuntur. Talis antipathia, præsertim cum vicinis, & ingeniorum contrarietas perpetua est litis fomes. Verum non hic est animus notare affectum istum naturalem, cujus rationem vix ullus dabit: sed non omninò præterire, quos invidia stimulat & fertilior in alieno agro seges, aut quos ex ipsâ ratione status, ut vocant, fluere dicas. Subinde igitur, ubicunque locorum moretur, connotabit Peregrinans, quomodo affecti sint erga vicinos & dissitos populos aut resp. alias. Pro cynosurâ sint Capitulationes, quarum observantiam in tantum sibi habent commendatam populorum gubernatores, in quantum pacis volunt esse observatores. Namque quibus curæ est pacis negotium cum finitimis conservare integrum, illi certè tantam pactorum habent rationem, ut, si vel gry quidem fuerit mutatum, aut leviter iisdem contravenitum, omnibus viribus reparare studeant. Sæpe videas, cum primis non satis firmo pede rebus stantibus, militem mitti subsidiarium, vel aliud quidquam etiam non rogantibus offerri: ut saltem contestentur, quanto perè faveant nostris commodis, revera quanto perè declinent præposteram de se su-

se suspicionem. Et quamvis injuriarum illatio plus offendere, quàm beneficium exhilarare soleat: contingit tamen & hic locorum, ut vitandi majoris mali gratia nescio quas injurias interdum perferat resp. aut si omnem excefferint exactionem, delatâ culpâ in ministrorum imprudentiam, factam nihilominus tectamque retinere allaboret amicitiam. Usque adeò verum est, quod dicitur in proverbio: *Imperare nescit, qui dissimulare nescit.* Neque enim non accidere potest, & certè solet, ut inferenti interdum magis sit acerba injuriarum reminiscencia, quàm cui infertur. Teneri quippe regentiū animi facilè læduntur: & temeritas denudata extrema subire non erubescit. Verum nec diffitemur à minus potentioribus sæpe non leve imminere periculum; si nimirum temeritate nostrâ omnem ipsis præscindamus de nobis benè sentiendi opinionem: ita ut redacti ad ultima principum spei ex desperatione capere, ac prius summa imis miscere, quàm inulti perire malint. In communi omnium discordiarum matrem salutamus æmulationem, quâ populus populum non patitur crescere vel certè ejus incrementum limitis observat oculis. Veretur enim sibi eventurum, quòd aliis evenit, cum vicinorum potentia vix tuto quenquam quiescere permittat. Hæc diffidentia, hoc æmulandi cacœthes Principum multorum vires in tantum fregit, ut æquius secum agi censuerint immanissimo Christianorum hosti cedere in victimam, quàm sepositis mutuis lanienis in publicam consultare securitatem.

XXII.

Præterea explorandi veniunt exterarum regionum situs, fluvii, portus, castella, urbes munitæ. Certè à cœli ac aëris qualitate regio præ aliis & salubrior & serenior reperitur, quo magis ventis aërem serenantibus est exposita: tum
verò

verò gentes quædam non virtuti suæ sed felicitati sitis debent, quo minus finitimorum fiant servi. Etenim loca in via, siue propter montium celsitudinem, siue fluviorum magnitudinem, aut sylvarum rigiditatem, regionem faciunt naturâ munitam adeoque beatam; ubi contra minus benè se habere rem, nemini non compertum est, qui vicinorum incursionibus & fluviorum marisque inundationibus patet. Cæterum etiam si naturali quandoque Provincia munimento destituatur: attamen artem subire vicem naturæ, ut vel eandem æquet vel superet, agnoscat Peregrinator. Hinc è re ipsius futurum confidimus, ex Matthesi eas petere disciplinas, quæ artem tradunt muniendorum castellorum ac urbium: utpote quum ad tantum illa creverit fastigium, ut loca quædam naturali non planè carentia præsidio, invictissima ferè reddiderit, accedente præsertim sufficienti defensorum numero & munitionum apparatu. Sanè non nisi cum ratione insanire, ac ipsi propemodum experientiæ reclamare potest, quisquis solo confusus hominum numero hostibus regionem undiquaque patulam conservare existimat. Quàm dubius sit belli eventus, & quomodo vel unicum infeliciter commissum prælium totam provinciam in irrevocabile discrimen coniciat, Angliam ac Persiam olim cum suo magno malo sensisse historiæ tradunt. Nec est quod tibi persuadeas, eam demum regionem fore expugnatu difficillimam, cui contingit habere fortalitiorem ac castellorum magnam copiam. Potest etiam unicum malè provisum castellum nobis inevitabile damnum præbere; & impossibile est cuique locorum pari subveniri posse dexteritate. Tantùm igitur muniminis conducit statui, quantum necessitas & utilitas postulant; ut scilicet ab omni invasione securi, si bello petamur, laborantibus huc illuc in subsidium facili negotio accedere queamus.

Diximus superius, divitias cujuslibet Status æstimari bonam partem ex terræ fertilitate ac felicitate: sub quo terræ nomine culturam agri, sylvarumque usurpationem non solum, sed & terræ visceribus eruta metalla ac mineralia, lapides comprehendimus. Addunt naturali huic acquirendi modo Civilis Philosophiæ magistri rerum artificiosarum aut mechanicarum ut & commerciorum cum exteris studium. Quo triplici fulcro sicuti omnis civilis societas nititur: ita ejus notitia non potest non indagatorem idoneum reddere ad reipubl. habenas capeffendas. Igitur attendendum, quæ ratio commerciorum sit in singulis negotiationibus, quæ conditio artium mechanicarum. Et verò Prudentiam sapit eorum, quorum est regimen, omnis generis artificibus mechanicis aliunde evocatis suorum defectum supplere, inque classes distributos certis beare immunitatibus, ut privatæ non minus, quàm publicæ rei benè sit. Etsi enim non omnis ferat omnia tellus, extremæ tamen negligentia fore credimus, id, quod natura nobis thesauri instar concessit, formandum exteris relinquere, & ab iisdem duplo repetere. Respubl. Suecica non ita pridem istum defectum agnovit, & agnitum vicinorum nonnulli lugent. Ad facilitandum autem commerciorum usum tria solent spectari (1) quæ liceant exportari, quæ non. Civitas nempe quibusdam rebus vel eget vel abundat, abundantium verò seu inutilium cum utilibus permutatio præcipui est momenti ad faciendum lucrum (2) quæ liceant importari, quæ non. Præterquam enim quod superflui noxam civitatis salus respuat, sic, quæ luxum ac pauperiem inducere videntur, procul à republ. arcessenda sunt (3) quæ faciant ad negotia-

D

tatio

gationum commoditatem ac securitatem. Unde summos rerum moderatores id intendere oportet, ut fluvios reddant navigabiles, mare à piratis, vias publicas à latronibus liberas. Hæc demum commerciorum cursum in tantum promovent, ut, si præsertim læsis in instanti justè subveniatur, diffidentiâ inter negociantes remotâ respub. rerum omnium habeat sufficientiam. Ubi autem florent res populi, ibi est bonum regimen & imperantium felicitas in subditorum felicitate consistit.

XXIV.

Cæterum cum illi, penes quos est summum imperium civile, subditorum quidem sint gratiâ, (civiliter enim imperare est subditorum gratiâ esse, herili verò imperio uti, est uti instrumento quopiam vitæ ad proprium commodum, seu subditos non ipsorum, sed sui gratiâ habere.) nemo tamen nisi ratione planè destitutus asseverabit, imperantium commodum nullâ ex parte esse quærendum. Quod si mercenarij laborem fas est debitâ compensare mercede, quidni tantillum ex bonis nostris detrahi nobis patiamur, quod cedat in salutem eorum, quos pro salute publicâ nihil non agere videmus? Ordo enim hic bono nostro inservit, & per potestates publicas singuli tranquillitatem consequimur ac felicitatem *Grot. d. I. B. § P. l. 1. cap. 4. n. 4.* Unde notari meretur, qui sint proventus, quæ tributa & qui horum habendorum modi. Breviter in imponendis tributis ad duo respici solet, ad personas & res; Utriusque diversitas diversam involvit exactiorem. Namque certè hic, si usquam, adhibenda est Geometrica proportio: nisi paucos divites, & omnes ferè depauperatos, imò totam deperditam velis rempub. Ecclesiasticos ut plurimum eximi ab hoc onere, Nobiles itidem quibusdam

dam in locis ab experientia est, illi propter favorem ac reverentiam erga religionem, hi ut rebus periclitantibus & vitam & omnia fortunæ bona pro republ. exponere non dubitent. Quemadmodum verò tributa eo fine colliguntur, ut publico usui deserviant; sic, quæ per luxum prodiguntur, subditis intolerabilia sunt. Etenim cives, si exactam pecuniam prodigi videant per inertiam ac luxum, conviviiis, ludis, venationibus & turpissimâ in syco- phantas & adulatores liberalitate, cum primis si exactio- num & tributorum tanta sit enormitas, ut ferendo am- plius non sint, subditi nova moliri ac seditiosis sese adjun- gere non detrectabunt, tantum abest ut præsentī faveant statui. Id equidem negare non possumus, dominium im- perii Civilis supereminens in res singulorum majus esse ad bonum commune, quàm dominorum singularium, & rei- publicæ quemque ad usus publicos magis obligari, quàm creditori *Grot: d. I. B. & P. l. I. cap. I. n. 6.* Sed hoc certè non ultra casum necessitatis, cui omninò est parendum, extendere fas erit. Salus enim populi & conservatio status suprema lex est. Proinde nisi tanta exstiterit necessitatis vis, aut si ea jam expiraverit, à tyrannide non erit alienum, eos deglubere, quos tondere debebant. Vectigalium can- dem dixeris rationem. Propterea meminisse olim juvabit, si peregrinando ab Anglis, Batavis, Italis aliisque didice- ris, quibus rebus sint vectigalia imponenda, quibus verò immunitates concedendæ, ne prohibitis iis, quibus carere non possumus, nec exportatis, quibus abundamus, tran- quillitatem ac publicam felicitatem nostrâ ignorantia tur- bemus.

XXV.

Cultum sacrum quod attinet, vix dari quicquam

in republicâ confidenter afferimus, quod multitudinē efficacius regat, quàm religionem, licet falsam & fictam. Imò major est ejus vis, quàm omnium armorum, ut etiam prætextus sæpe suffecerit ad instituendam & conservandam rempublicam, ad suscipienda bella, sedandasque seditiones atque tumultus, asserente Machiavello *l. 1. de Rep. c. 13. La religion* (dit le Conseiller d' Estat) *est le ciment qui lie, & le vis argent, qui rassemble tous les membres de l' Estat en une parfaite union: & au contraire il n'y a rien, qui disunisse tant un peuple, que la diversité d' opinions, ou usage de diverses ceremonies au fait de la Religion.* Et verò non melius cognoscitur, quantum sit humanæ societatis vinculū, quàm ubi circa eandem dissidia sublatâ unitate oriuntur. Expirare enim ibi comperias nescio quo fato leges caritatis atque omnia societatis jura, comprobantibus id ipsum lanienâ Parisiensi & conjuratione pulverariâ in Angliâ. Unde certè peregrinantibus non negligendum erit exterorum sacra & cultus divini rationem perpendere, quantoque zelo potissimum diversos à suâ religione oderint. Namque videmus homines Zelo fervidos majore sæpe partium studio disceptare circa capita Religionis, quæ potius ex opinione probabili & intentione sanctâ propter ordinem & Ecclesiæ politiam sancita sunt, quàm ut essentiam fidei ingredi aut ex fide esse dicas. Cæterum etiam si florentissimæ nonnunquam dentur respubl. in quibus diversum sit Religionis exercitium, cum tamen motus metuendi semper sint, observandum omninò est, quâ ratione potestas summa, ad cujus curam pertinet curare sacra, ne schismata in Ecclesiam introducantur, aut, ubi exorta fuerint, tempestivè iterum tollantur, iisdem medeatur. Plurimum Rev. Dn. Cellarius *in Polit. p. 266.* Etenim diversa est schismatum tollendorum ratio: alia in ipsâ herbâ perire juvat,

juvat, alia suadendo magis quàm ferro extinguuntur, alia dissimulari expedit: quippe vim velle inferre conscientis, nihil aliud erit quàm ignem accendere in ipso statu, & producere malum, quòd coopertum tolerabilius exstitisset, quàm detectum.

XXVI.

Ex his liquere arbitramur, quantum Civilis Prudentiæ sint collecturi, qui observatâ methodi hujus regulâ peregrinum invisere orbem sustineant. Nec dubitamus, quin plura sub disquisitionem in progressu sint obventura, cum primum duntaxat lapidem huic moli supponere intenderimus. Scilicet spectasse proderit aulas Principum; præsertim quando exterorum legati admittuntur: ludicia & curias, cum causæ perorantur; & similiter Consistoria Ecclesiastica, Bibliothecas, Collegia, Palatia, Armaria, Navalia, Cellas & Horrea publica, locos excambios, Bursas, denique quidquid in locis est celebre aut memorabile. Verùm quod ab initio moneri merebatur, non negligere decet linguarum cognitionem, antequam iter suscipiatur. *Qui enim proficiscitur in partes externas, prius quam in linguâ Gentis, quàm adit, aliquos fecerit progressus, ad ludum Grammaticum vadit, non ad peregrinandum,* teste Bacone de Verulamio in Sermon. fid. p. 83. Sane non major est molestia, quàm non intelligi cum interrogamus, cum interrogamur obstupere, quasi torpedo marina obtigerit. Ut prætereamus cætera incommoda, discrimina, ludibria, quæ linguæ ignorantiam comitari consueverunt; quod quæso instrumentum magis est idoneum ac aptum conciliandis amicitis, privatis publicisque rebus tractandis, scriptis diversarum nationum intelligendis, quàm linguarum peritia? Et licet hisce potius instruendi, quàm omni ex parte instructi ad externos commeemus, attamen si præsupposi-

tam aliqualem earundem habeamus cognitionem, cum rebus
verba & cum verbis rerum simul civilium prudentiam acqui-
rere, adeoque dupliciter nobis prodesse possumus. Eacum
verò cum primis Linguarum ratio est habenda, cum quibus
reipublicæ nostræ frequentius commercium ac familiaritas
intercedit. Quemadmodum enim propter hunc finem o-
mnis suscipitur peregrinatio, ut statui nostro aliquando per
nosmet ipsos benè sit: sic quæ destituitur linguarum necessa-
rio præsidio, non solum est inutilis, sed minus aptos etiam
reddit ad subeunda reipublicæ munera, quæ potissimum re-
spiciunt legationes & negocia cum exteris. Deniq; cardinem
omnis prudentiæ peregrinatoriæ in hoc consistere peregri-
nator sibi firmiter persuadeat, ut nimirum consideret, quo
eventu quodvis institutum apud externos usurpetur. Si bono,
forfan & tuæ reipublicæ aliquando expediet, cætera si sint pa-
ria: si malo, habes quod caveas, aut non temerè tuis suadeas.

XXVII.

Restat coronidis loco notare quædam peregrinationis
vitia, & quæ fructum tanti laboris possint impedire. Quan-
doquidem verò iudicio Hannibalis etiam Romani suos Han-
nibales haberent, adeoque ubivis terrarum viri virtutibus,
fide moribusque insignes reperiantur, quorum consortium
prudentiæ non contemnendam partem conferre queat pe-
regrinanti, ad eas tamen provincias commeandum sana dicti-
tat ratio, unde ornatior meliorq; revertatur. Sic prisca Athe-
nas, Ægyptum, Indiam & quocunque rerum cognitione sese
absolutiores evasuros sperarent, adibant. Barbaries igitur
suis gentibus relinquenda & à cultioribus petendum, quod
animum nostrum exsatiet. Par deinde est, remove omnium
remorarum remoram, cæcum sui amorem; & in hujus
locum substituere Socratis doctam ignorantiam, quâ nihil se
scire

scire professus solidam prudentiæ laudem ab hominibus non
solum sed etiam ab Oraculo consecutus est. Proficere enim
cupiens si se jam profecisse autumet, profectui moram & im-
pedimentum vel maximum creabit. Eradicato verò hoc
Philautiæ affectu, beatius & nullo adversante vento progredi-
etur. Tum etiam pro instrumento instrumentorum ac ge-
rendarum rerum nervo agnoscat reginam pecuniam : cuius
rationem ac modum nisi ab initio habuerit, seram in fundo
parsimoniam, & ex nihilo nihil fieri cum suo malo depre-
hendet. Nam græcari, decoquere, mutuo dare, fide jube-
re ac nummos alienos pascere, reditum faciunt claudican-
tem & spem parandæ prudentiæ irritam. Oportet denique
peregrinatorem nostrum laborum esse tolerantem mini-
mique somni. Ne quod quidam de se ipso jactitasse fertur,
quod viginti annis nec Orientem nec Occidentem solem
vidisset, nimis serò amicam illam inertiam lugere cogatur,
ipsique, ut cum Homero finem huic discursui impona-
mus, sit

Turpe foris mansisse diu vacuumque redisse.

Scilicet ex solis frustra Prudentia libris
Discitur ; inque scholis temerè speratur,
ab usu

Quod meliùs petitur. Facit Experientia cau-
tum,

Aptatumq; magis rebus cum laude gerendis.
Hinc se proripiunt, Musèi claustraq; rumpunt,
Qui sapere anticipant ; magnum mundique thea-
trum

Intrant, spectatum mores atque obvia multa:
Exemplo, quod Homerus habet, prudentis Ulyssis ;
Non nostrorum hominum : ratio quos nulla per
Alpes,

Et per Apenninum ; sed consiliarius error
Præcipites, agit ; hæc vitiis plenosque reducit.
Nimirum sancti hinc abeunt, redeuntq; scelesti,
Ad Fescenninos vitam componere mores
Docti, Et jam soliti Gallorum in limite primo
Germanâ cum veste fidem deponere priscam.
Sic peregrinari mos est juvenique senique.

Aptè

*Aptè si saltet, si cautè digladietur,
festiculante manu leporinam dividat assam,
ut bellè quisquam nugetur; maxima laus est.
plerique & celeri satagunt advescere lingua:
Quam comitare solet levis inconstantia mentis.
O cives, cives! quæ vos dementia cepit?
Artibus his poterit Respublica nulla juvari,
Nec privata domus quoque sarta & tecta manere.
Nobilibus, Brockdorfi, Atavis, fatis ordine
longo*

*dicite, flos juvenum, queis Julia nostra super-
bit,*

*tu peregrinandi rectam jam cautius artem
tradis, & ad scopulos, quos inconsulta juvenus
incidat, intendens digitum, Pharon exstruis al-
tam.*

Tacte tuis istis plus quàm juvenilibus ausis!

*ex limo finxit te nobiliore Prometheus,
genioque Tuo duplicatas addidit alas:
lati sicut Tua sunt insignia pisces.*

*age! perge tuis Gentilibus arte præire;
non Marte potes: vel si potes, utraque junge.
Namque duos memini è Majoribus antè fuisse*

Det-

Detleffos dictos, quorum cognominis es tu.
Alter Bruxellam Dominum comitatus Adol-
phum,
Cæsaris in Caroli Quinti se contulit aulam:
Pro Gedano factus Dux, bellum gesserat alter,
A Stephano motum Batoreo, Rege Lechorum.
Hæc hæc insistas vestigia: parvus Iulus
Vt patris Ænéæ latus, olim ponè premebat.

Serius rogatus

ex tempore scribebam

CHR. WESELOVIUS

